

Спасщина

ЛІТЕРАТУРНЕ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО
ТЕКСТОЛОГІЯ

Том
XV

Київ
К.І.С.
ММХХ

УДК [801:891.161.2] (082)

ББК 83.00(4 УКР)

С 71

Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Київ : К.І.С., 2020. — Т. XV. — 576 с.; іл.

Засновник видання:

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 13456–2340Р

Головний редактор Галина Бурлака

Редакційна колегія:

Олександр Боронь, Сергій Білокінь, Олена Галета, Сергій Гальченко,
Григорій Грабович, Микола Жулинський, Тарас Кознарський, Антон Котенко,
Ярослава Мельник, Галина Сиваченко,
Богдан Цимбал (*заступник головного редактора*)

Художник *Віталіна Лопухіна*

Верстка *Денис Піорко*

Відповідальний за випуск *Богдан Цимбал*

Підписано до друку 25. X. 2020. Формат 70 × 100/16.
Гарнітура «PT Serif Pro». Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн.-друк. арк. 46,44. Обл.-див. арк. 26,5.
Зам. № 7. Наклад 150 прим.

Видавництво «К.І.С.»

04080 Київ-80, а/с 1, тел. (044) 462 5269, 462 5270,
kis.prom.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6522 від 06.12.2018 р.

ISSN 1997-8618

ISBN 978-617-684-264-4

Усі права застережено.

© Інститут літератури НАН України, 2020

© К.І.С., 2020

Зміст

СТАТТІ

<i>Олександр Боронь</i> . Текстологічні нотатки про два Шевченкові вірші	9
<i>Микола Бондар</i> . «Лірникові думи» Степана Руданського як едиційно-видавнича проблема: на шляху до відтворення повноти творчого процесу	30
<i>Юлія Андрушко</i> . «L'Оукраїне»: зразок французькомовної віршової творчості Володимира Самійленка.....	59
<i>Віталій Гайда</i> . Сатурналії «Білого скіту»	70
<i>Михайло Назаренко</i> . Нотатки коментатора	108

ПУБЛІКАЦІЇ

<i>Григорій Цамблак</i> . Слово на славне Вознесіння Господа нашого Ісуса Христа	119
<i>Вступна стаття і підготовка тексту Юрія Пелешенка</i>	
<i>Анатолій Свидницький</i> . Іван Доробало (оповідання). Лисичка (казка)	133
<i>Вступна стаття Богдана Цимбала, підготовка тексту Антона Котенка</i>	
<i>Листи Петра Косача до Єлизавети Драгоманової</i>	141
<i>Вступна стаття, підготовка тексту та коментарі Альбіни Шацької</i>	
<i>Антон Котенко</i> . Малоросійський/український театр в Російській імперії, 1881–1894.....	167
<i>Федір Кириленко</i> . Горобина ніч. Драма в 5 діях	190
<i>Підготовка тексту Вікторії Шапаренко</i>	
<i>В'ячеслав Потапенко</i> . Грішниця. Драма в 1 дії	225
<i>Підготовка тексту Софії Гончаренко</i>	
<i>Тимофій Баранцев</i> . Гамалія. Драма в 5 діях	237
<i>Підготовка тексту Антона Котенка</i>	

ЗМІСТ

<i>Тимофій Баранцев. Княжна Локсандра. Історична драма в 4 діях 6 картинах.....</i>	264
<i>Підготовка тексту Антона Котенка</i>	
<i>Микола Садовський. Никандр Безщасний. Драма у 4 діях .....</i>	286
<i>Підготовка тексту Артемія Дьяченка</i>	
<i>Юрій Меженко. П. К. Саксаганський: Хронологічна канва .....</i>	324
<i>Підготовка тексту Богдана Цимбала</i>	
<i>Два спогади про Саву Голованівського (Семен Журахович, Євген Пономаренко) .....</i>	483
<i>Вступне слово, підготовка тексту та коментарі Ярини Цимбал</i>	

АНОТАЦІЇ ФОНДІВ

<i>Михайло Бернштейн. Альбіна Шацька .....</i>	501
<i>Ніна Крутікова. Альбіна Шацька.....</i>	505
<i>Оксана Лятуринська. Алла Ріпенко .....</i>	509

ПОКАЖЧИКИ

<i>ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК .....</i>	515
<i>ПОКАЖЧИК ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ .....</i>	531
<i>ПОКАЖЧИК НАЗВ ПЕРІОДИЧНИХ ТА ПРОДОВЖУВАНИХ ВИДАНЬ .....</i>	535
<i>ПОКАЖЧИК НАЗВ УСТАНОВ, ОБ'ЄДНАНЬ, СПІЛОК .....</i>	540
<i>СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ .....</i>	546
<i>СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....</i>	547
<i>ПРО АВТОРІВ.....</i>	548
<i>АНОТАЦІЇ.....</i>	549

Анотації

Олександр Боронь. Текстологічні нотатки про два Шевченкові вірші. (1. Доцільність кон'єктур у тексті Шевченкового вірша «Бували війни й військовії свари...»; 2. Чи існував ще один автограф Шевченкового вірша «Якось-то йдучи уночі...»? або Проблема визначення основного тексту)

У статті, що складається із двох нотаток, проаналізовано обґрунтованість кон'єктур у тексті вірша «Бували війни й військовії свари...» у Повному зібранні творів Шевченка у 12 томах, яке слугує базовим для масових видань. У підсумку визнано, що всі редакційні виправлення є різною мірою виправданими і доцільними. Водночас дослідник застерігає від запровадження нових кон'єктур у наступному академічному виданні.

Обговорюється також проблема існування проміжного автографа — між уцілілою чернеткою вірша «Якось-то йдучи уночі...» і біловим списком твору рукою Івана Лазаревського в «Більшій книжці». Наведено кілька аргументів на користь думки про те, що текст скопійовано до «Більшої книжки» безпосередньо з чернетки, яка вціліла. Оскільки список вірша «Якось-то йдучи уночі...» Шевченко не авторизував, принаймні немає жодних ознак його ознайомлення з текстом, то дослідник наполягає на тому, що необхідно повернутися саме до автографа як джерела основного тексту (замість списку), максимально зберігши авторську пунктуацію.

Ключові слова: автограф, кон'єктура, основний текст.

Література:

- Берко Й. М.* Про текстуальні відмінності вірша «Бували війни й військовії свари...» в різних виданнях поетичних творів Тараса Шевченка // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. — Львів, 2015. — Т. 17. — № 1 (61). — Ч. 4. — С. 267–282.
- Берко Й. М.* Світ рослин у мистецтві та поезії Тараса Шевченка. — Львів: Манускрипт, 2019. — 635 с.
- Бородін В.* Рукописні збірки Шевченка «Мала книжка» та «Більша книжка» як джерела тексту // Збірник праць двадцять п'ятої наукової шевченківської конференції. — Київ: Наукова думка, 1983. — С. 14–49.
- Гришунин А. Л.* Исследовательские аспекты текстологии. — Москва, 1998. — 415 с.
- Доманицький В.* Критичний розслідування над текстом «Кобзаря». — Київ, 1907. — 365 с.
- Дорошкевич О.* Принципи організації тексту Шевченкової поезії // Життя й революція. — 1932. — № 6/7. — С. 186–206.
- Кр[фун]ський М.* Замітки до поправнішого видання поезій Тараса Шевченка. (Пам'яті незабутнього учителя Олександра Кониського) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — 1903. — Т. LV. — № 5. — С. 1–28.

- Літературна спадщина Івана і Дмитра Затиркевичів. Вступна стаття, підготовка тексту та примітки П. Михеда й І. Стребкової // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. — Київ: К. І. С., 2019. — Т. XIII/XIV. — С. 215–259.
- Михед П.* Про долю автографа вірша Т. Шевченка «Якось-то йдучи уночі...» // Слово і час. — 2019. — № 10. — С. 68–72.
- Рейсер С. А.* Основы текстологии. Изд. 2-е. — Ленинград: Просвещение, 1978. — 176 с.
- Чамата Н.* Графіка поетичних текстів Шевченка // *Чамата Н.* Дослідження з поезики: вірш, жанр, композиція. — Київ: Києво-Могилянська академія, 2016. — С. 426–444.
- Чамата Н.* Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретації. — Київ: Києво-Могилянська академія, 2014. — 294 с.
- Шевченко Т.* Більша книжка. Автографи поезій 1847–1860 рр. / Передм. Є. Шаблювського. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. — 328 с.
- Шевченко Т.* Більша книжка. Автографи поезій Шевченка 1847–1860 рр. / Підготовка видання Є. Шаблювського. — Київ: Наукова думка, 1989. — 328 с.
- Шевченко Т.* Більша книжка / Упоряд. С. Гальченко. — Київ: Кліо, 2013. — 730 с.
- Шевченко Т.* Кобзар з додатком споминок про Шевченка Костомарова і Микешина. — Прага, 1876. — XXIII, 275 с.
- Шевченко Т.* Кобзар / Ред., авт. вступ. ст. та прим. В. Доманицький. 2-ге вид. — Санкт-Петербург: Вид. Общества Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях г. С.-Петербурга та Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг, 1908. — XX, 634 с.
- Шевченко Т.* Кобзар: [У 4 т.] / За ред. Л. Білецького. — Вінніпег: Тризуб, 1954. — Т. 4. — 556 с.
- Шевченко Т.* Повне видання творів: [У 14 т.]. [2-ге вид., доп.]. — Чикаго: Видавництво М. Денисюка, 1962. — Т. 4: Поезії 1857–1861 рр. — 400 с.
- Шевченко Т.* Повне зібрання творів / Під ред. В. П. Затонського, А. А. Хвилі. — [Київ: Держлітвидав, 1937]. — Т. 2: Поезії 1847–1861. — 614 с.
- Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: В 10 т. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1939. — Т. 2: Поезії 1847–1861. — 550 с.
- Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: В 10 т. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1953. — Т. 2: Поезії 1847–1861. — 576 с.
- Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 6 т. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. — Т. 2: Поезії 1847–1861. — 632 с.
- Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. — Київ: Наукова думка, 2001. — Т. 1: Поезія 1837–1847. — 781 с.
- Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. — Київ: Наукова думка, 2001. — Т. 2: Поезія 1847–1861. — 782 с.
- Шевченко Т.* Твори / Під ред. І. Франка. — Львів: Накладом НТШ, 1908. — Т. 2: Кобзар (1847–1860). — 423 с.
- Эйхенбаум Б.* Основы текстологии // Редактор и книга. Сб. статей. — Москва: Искусство, 1962. — Вып. 3. — С. 41–98.
- Яковина О.* Парадигма пророцтва у вірші Тараса Шевченка «Бували війни й військові свари...» // Шевченків світ. Науковий щорічник. — Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2012. — Вип. 5. — С. 72–80.
- Яременко В.* Історіософське спрямування і останні рядки Шевченкового вірша «Бували війни й військові свари...» // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. праць. — Київ: Київський університет, 2018. — Вип. 21. — С. 16–25.

Яременко В. Нація без лордів, або Елітність по-українському // Сучасність. — 1999. — № 10. — С. 98–103.

Микола Бондар. «Лірникові думи» Степана Руданського як едиційно-видавнична проблема: на шляху до відтворення повноти творчого процесу

У статті розглянуто історію видань поеми С. Руданського «Лірникові думи» («Байки світовії в співах»). Твір написано 1856 р., другу редакцію автор уклав 1859 р., маючи намір друкувати її у складі більшого збірника. Поема — ліро-епічна хроніка, за змістом паралельна до біблійного повісткування (від сотворення світу до розп'яття Христа), написана шляхом віршової обробки низки народних апокрифічних сказань. Поет уводить постать «лірника», який нібито на ринку виспіває «думи», що й складають зміст цього твору. Поему друкували кілька разів, але існує лише дві її авторитетні публікації — 1896 р. (Твори Степана Руданського. — Т. 2. — Львів, 1896; 2-ге вид. — 1908) та 1973 р. (Руданський Степан. Твори у 3 т. — Київ: Наукова думка, 1973. — Т. 2), у яких подано другу та першу редакції поеми відповідно. Видання 1973 р. — купюроване (вилучено три розділи із п'ятої думи «Бог на землі»). Видання 1896 р., яке впорядковував А. Кримський, ближче до врахування волі автора та містить численні посилання на першу редакцію. Проте в цьому виданні вказано не всі строфи й розділи, котрі автор вилучав, укладаючи другу редакцію. Крім того, існують два розділи, які автор викреслив на початку роботи і які не зазначені ні у виданні 1973 р., ні у виданні 1896 р. Їх уперше опубліковано в тексті цієї статті.

Ключові слова: філософсько-релігійна поема, апокриф, редакції твору, вилучення, динаміка повісткування, публікація, купюра, примітка.

Література:

- Герасименко В. Степан Руданський: Життя і творчість. — Київ, 1985. — 180 с.
- Зленко Г. Книга пам'яті. — Одеса: Маяк, 1971. — 222 с.
- Колесник П. Степан Руданський: Літературний портрет. — Київ: Дніпро, 1971. — 111 с.
- Кримський А. Твори: У 5 т. — Київ: Наукова думка, 1972. — Т. 2. — 718 с.
- Опыт южнорусского словаря. Труд К. Шейковского. В четырех томах. Том первый: А–З. Выпуск первый: А–Б. — Киев, 1861. — XVIII + 224 с.
- Пільгук І. Степан Руданський: Нарис життя і творчості. — Київ: ДВХЛ, 1956. — 116 с.
- Руданський С. Твори. — Київ: ДВХЛ, 1959. — 627 с.
- Руданський С. Твори. — Твори у 3 т. — Київ: Наукова думка, 1973. — Т. 2. — 410 с.
- Руданський С. Твори. — Твори у 3 т. — Київ: Наукова думка, 1973. — Т. 3. — 447 с.
- Степанові Руданському: [Збірник художніх творів, нарисів, наукових праць] / Відп. ред. М. Потупейко. — Одеса: Маяк, 1968. — 260 с.
- Твори Степана Руданського. — Т. I. — Львів, 1895. — 192 с.
- Твори Степана Руданського. — Т. II. — Львів, 1896. — 278 с.
- Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1980. — Т. 28. — 439 с.
- Франко І. Зібр. тв.: У 50 т. — Київ: Наукова думка, 1983. — Т. 38. — 619 с.
- Франко І. Зібр. творів у 50 т. — Додатковий т. 53. — Київ: Наукова думка, 2008. — 832 с.
- Цеков Ю. Степан Руданський: Нарис життя і творчості. — Київ: Дніпро, 1983. — 176 с.

Юлія Андрушко. «L'Oukraïne»: зразок французькомовної віршової творчості Володимира Самійленка

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського зберігається автограф вірша «L'Oukraïne». Його написано французькою мовою, внизу підпис:

V. Samylenko. Підпис та почерк дають підстави стверджувати, що твір належить перу українського поета В. Самійленка (1864–1925). Це підтверджують і свідчення сучасників поета про його досконале знання французької мови і те, що він виступав перекладачем багатьох творів французьких авторів. Письменниця Марія Грінченко згадувала, що В. Самійленко писав поезію французькою мовою. Крім того, вірш «L'Oukraïne» своїми головними тезами перегукується з віршами В. Самійленка «Україні», «Катам», творами циклу «Ямби», написаними наприкінці 1880-х — на початку 1890-х років. Серед творів В. Самійленка, публікації яких відомі в Україні, вірш «L'Oukraïne» друкований не був.

Ключові слова: автограф, почерк, перекладацтво, провідні мотиви твору, ритміка.

Література:

- Грінченкова М. Сивенький (Володимир Іванович Самійленко): Спогади. — Київ: Слово, 1926. — 68 с.
- Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. — Київ: Наукова думка, 1970. — Т. 2: Статті, розвідки, дописи. Вибрані листи / ред. О. Я. Лисенко. — 595 с.
- Самійленко В. Вибрані твори / З перед. словом, прим. і за ред. О. Дорошкевича. — Київ: Книгоспілка, 1926. — 256 с.
- Самійленко В. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади / Вступ. стаття, упор. і прим. М. Г. Чернопиского. — Київ: Наукова думка, 1990. — 608.
- Старицька-Черняхівська Л. Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари / Ред. кол. М. Г. Жулинський та ін. — Київ: Наукова думка, 2000. — 848 с.
- Тулуб О. Матеріали до життєпису Володимира Самійленка // За сто літ: Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. — [Київ]: ДВУ, 1928. — Кн. 3. — С. 295–314.

Віталій Гайда. Сатурналії «Білого скіту»

У статті на підставі маловідомих архівних джерел реконструюються обставини, за яких створювався ліричний цикл Михайля Семенка «Гімни св. Терезі» (1918), зроблено спробу психопатологічної інтерпретації твору.

Ключові слова: Михайль Семенко, український футуризм.

Література:

- Абрахам К. О первых опытах психоаналитического исследования и лечения маниакально-депрессивного психоза и родственных ему расстройств // Вестник психоанализа. — 2002. — №1. — С. 30–44.
- Авербух Л. Г. Туберкулез: этапы борьбы, обретения и потери. — Одесса: Optimum, 2005.
- Адельгейм Е. Г. Крізь роки. Вибрані праці. — Київ: Дніпро, 1987.
- Альманах трьох. — Київ: Друк. Т-ва І. М. Кушнерева, 1920.
- Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. — Київ, 2006.
- Блейхер В. М. Расстройства мышления. — Киев: Здоровье, 1983.
- Відлуння самотності: Кнут Гамсун та контекст українського модернізму. — Київ, 2003.
- Гиляровский В. А. Психиатрия. — Москва: Медгиз, 1954.
- Гончаров Р. Є. «Гімни св. Терезі» Михайля Семенка: жанрово-стильовий вимір історії кохання безбожника та черниці // Література в контексті культури. — 2009. — Вип. 19. — С. 66–73.
- Жаков К. Основы эволюционной теории познания (лимитизм). — Санкт-Петербург: Типография Т-ва «Грамотность», 1912.

- Жариков Н., Урсова Л., Хритинин Д. Психиатрия: Учебник. — Москва: Медицина, 1988.
- Кемпинский А. Меланхолия. — Санкт-Петербург: Наука, 2002.
- Корж Н. А., Корольков А. И. и др. Вклад харьковской школы ортопедов-травматологов в становление и развитие специализированной помощи детям // Ортопедия, травматология и протезирование. — 2012. — № 4. — С. 111–119.
- Котлова Т. Б. «...Много хороших воспоминаний осталось от гимназии» (Женское образование в России сто лет назад). [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://ateismy.net/index.php/2010-12-22-21-16-16/1401-2012-09-06-09-16-00>.
- Крафт-Эбинг Р. Половая психопатия. — Москва: Книжный клуб «Книговек», 2013.
- Кристева Ю. Черное солнце: Депрессия и меланхолия. — Москва: Когито-центр, 2010.
- Лакан Ж. Семинары. Книга 5. Образования бессознательного (1957–1958). — Москва: Гнозис, Логос, 2018.
- Лукомский И. И. Маниакально-депрессивный психоз. — Москва: Медицина, 1968.
- Меграбян А. А. Дегерсоналізація. — Ереван: Армянское гос. издательство, 1962.
- Мочульський М. Дебют Марії Проскурівни // Літературно-науковий вістник. — 1917. — Том LXVIII. — Кн. IV. — С. 115–122.
- Петренко В. Семенки — від сина до батька // Українська літературна газета. — 2013. — 25 січ. — № 2 (86). — С. 18.
- Рудин В. П. Туберкулез (кортико-висцеральна патологія і терапія). — Киев: Государственное медицинское издательство УССР, 1951.
- Руднев В. Введение в анализ депрессии // Логос. — 2001. — № 5. — С. 15–35.
- Руднев В. Обсессия и психоз // Независимый психиатрический журнал. — 2007. — № 1. — С. 77–86.
- Садівничий В. Олександр — наймолодший із Драгоманових // Образ. — Вип. 3 (21). — 2016. — С. 84–90.
- Салец Р. (Из)Вращения любви и ненависти. — Москва: Художественный журнал, 1999.
- Семенко М. Вибрані твори. — Київ: Смолоскип, 2010.
- Семенко М. Кверо-футурізм. — Київ: Друк. Київської 2-ї артілі, 1914.
- Семенко М. Кобзарь: Повний збірник поетичних творів в одному томі. (1910–1922). — Київ: Гольфштрим, 1924.
- Семенко М. Повна збірка творів. — Т. 2: В садах безрозних. — Харків: ДВУ, 1930.
- Семенко М. Листи із закордону. Мак Долина — футурист. В садах бензину-спіралії // Прапор. — 1989. — № 2. — С. 87–101.
- Суханов С. А. О меланхолии. — Санкт-Петербург: Издание журнала «Практическая медицина», 1906.
- Суханов С. А. Семиотика и диагностика душевных болезней. Часть II. — Москва: Товарищество типографии А. И. Мамонтова, 1905.
- Фенихель О. Психоаналитическая теория неврозов. — Москва: Академ. Проект, 2004.
- Фрейд З. Художник и фантазирование. — Москва: Республика, 1995. — С. 252–259.
- Фрейд З. Полное собрание сочинений в 10 тт. — Т. 5. — Москва: Фирма СТД, 2006.
- Черныш Г. Н. Украинский футуризм и поэзия Михайля Семенко: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.02. — Киев, 1989.
- Чечельницька Е. Нарцисизм и пессимизм // Московский психотерапевтический журнал. — 2002. — № 2. — С. 83–101.
- Шильдер П. Очерк психиатрии на психоаналитической основе. — Одесса, 1928.
- Янкова Н. І. Мотиви кохання в поезії Михайля Семенка // Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство). — 2015. — № 2 (16). — С. 338–340.

Михайло Назаренко. Нотатки коментатора

Автор встановлює джерела цитат і прототексти для кількох творів української літератури кінця XIX — XX ст. Епіграф до повісті «Земля» належить не Юнасу Лі, як твердила сама Ольга Кобилянська, а Гете (непорозуміння, ймовірно, виникло через те, що авторка знайшла цю цитату в статті Фелікс Поппенберґа про скандинавську літературу). Непідписаний епіграф до повісті Кобилянської «Людина» належить німецькому письменнику Карлу Шпіндлеру. Прототекстом для сонета Миколи Зерова «Чистий четвер» був вірш Миколи Філянського «Великдень» (у зв'язку з цим висловлено припущення щодо апокрифічної образності в цій поезії Філянського). Зразок козацької риторики в романі Олесь Гончара «Собор» є частиною антимосковської промови кінця XVII ст., наведеної в історичних працях Дмитра Яворницького. В цілому нотатки демонструють можливості коментаторських пошуків в мережі інтернет, коли наукові бібліотеки є неприступними.

Ключові слова: коментар, епіграф, алюзія, прототекст, атрибуція.

Література:

- Гаспаров М.* Записи и выписки. — Москва: Новое литературное обозрение, 2001. — 416 с.
- Гончар О.* Твори: В 7 т. — Київ: Дніпро, 1988. — Т. 7. — 656 с.
- Грушевський М.* Ілюстрована історія України. — Київ; Львів, 1913. — 524 с.
- Гундорова Т.* Femina melancholica: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. — Київ: Критика, 2002. — 272 с.
- Дзира Я.* Історія в майстерні художника слова (до 50-річчя О. Гончара) // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. — 2015. — Ч. 26–27. — С. 453–459.
- Дудко В.* Українське публікаторство: без коментарів // Критика. — 2009. — № 9/10 (143–144). — С. 31–33.
- Задорожний В.* Коментар як чинник інтерпретації і сприйняття тексту. — Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. — Київ, 2017. — Т. XI/XII. — С. 119–136.
- Зеров М.* [Рец. на кн.:] М. Філянський. Цілюю землю // Життя й революція. — 1928. — № 10. — С. 178–180.
- Зеров М.* Українське письменство / Упор. М. Сулима. — Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. — 1301 с.
- Зеров М.* Українське письменство в 1918 році // Літературно-науковий вістник. — 1919. — Т. LXXIII. — Кн. III. — С. 331–344.
- Кирилюк С.* Людина у світі і світ у людині // Національна своєрідність української літератури фентезі: Збірник матеріалів наукових семінарів 22. 11. 2017 та 27. 04. 2018 / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Центр з дослідження літератури фентезі. — Київ, 2019. — С. 21–30. [Електронне видання: <https://cutt.ly/qf5heXh>]
- Кобилянська О. Ю.* Зібрання творів: У 10 т. — Чернівці: Букрек, 2017. — Т. 5. — 446 с.
- Кобилянська О. Ю.* Повісті. Оповідання. Новели. — Київ, 1988. — 667 с.
- Кобилянська О.* Твори: В 5 т. — Київ: Держлітвидав УРСР, 1963. — Т. 5. — 767 с.
- Костин А. А.* Дивный новый цифровой мир, или об источниках «Прибавления к Московским ведомостям» // Русская литература. — 2011. — № 1. — С. 75–94.
- Костомаров Н. И.* Собрание сочинений. Исторические монографии и исследования. — Кн. 6. — Т. XV–XVI. — Санкт-Петербург, 1905. — XVI + 815 с.
- Кошелівець І.* Про «Собор» Олесь Гончара. Література й історія, стиль та інше // Сучасність. — 1968. — № 9 (93). — С. 44–53.
- Кошелівець І.* Можна одверго? або Туга за катарсисом (статті, огляди, рецензії, інтерв'ю). — Харків, 2018. — 648 с.

- Лотман Ю. М. Письма. 1940–1993 / Сост., подг. текста, вст. статья и комм. Б. Ф. Егорова. — Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997. — С. 295.
- Москаленко М. П'ять сонетів Миколи Зерова // Україна. — 1989. — № 32. — С. 6–7.
- Нова українська поезія: Збірник / Уложив М. Зеров. — Київ: Всеукр. держ. вид-во, [1920]. — XXVIII + 144 с.
- Нове слово: Посібник-хрестоматія до курсу «Історія української літератури кінця XVIII — 60-х років XIX століття» / Кер. наук. проекту Л. М. Задорожна. — Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. — Кн. 1. — 765 с.
- Торчинська Н. М. Іншомовні епіграфи у структурі українських текстів // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. — 2015. — Вип. 9. — С. 170–173.
- Філянський М. Поезії / Упор., вст. стаття та примітки В. О. Шевчука. — Київ: Радянський письменник, 1988. — 240 с.
- Эварницкий Д. И. История запорожских козаков. — С.-Петербург, 1897. — Т. 3. — IV + 646 с.
- Эварницкий Д. И. Источники для истории запорожских козаков. — Владимир, 1903. — Т. I. — II + 1072 с.
- Poppenberg F. Die jungste Phase der nordischen Seele // Neue Deutsche Rundschau. — X Jahrgang. — 1899. — S. 269–281.
- Spindler C. Sämtliche Werke. — Bd. 42: Boa Constrictor. I. — Stuttgart, 1836. — 260 s.

Григорій Цамблак. Слово на славне Вознесіння Господа нашого Ісуса Христа. Вступна стаття та підготовка тексту Юрія Пелешенка

Публікується текст пам'ятки ораторсько-учительної православнослов'янської прози початку XV ст. — ще одне свідчення майстерності видатного проповідника — київського митрополита Григорія Цамблака.

Ключові слова: давня українська література, проповідь.

Література:

- Аверинцев С. С. Порядок космоса и порядок истории в мировоззрении раннего средневековья (общие замечания) // Античность и Византия. — Москва: Наука, 1975. — С. 266–285.
- Бегунов Ю. К. Творческое наследие Григория Цамблака. — Женева; Велико Търново, 2005. — 732 с.
- Данчев Г. Неизвестен сборник на дяк Андрей с Цамблакови съчинения // Литературна мисль. — 1977. — № 4. — С. 103–108.
- Дончева-Панайотова Н. Григорий Цамблак и българските литературни традиции в Источна Европа XV–XVII в. — Велико Търново: Веста, 2004. — 576 с.
- Дяченко Г. Праздничное богослужение. Киев: Пролог, 2007. — Кн. 2. — 328 с.
- Св. Иоанн Дамаскин. Точное исложение православной веры. — Москва: Братство святителя Алексия; Ростов-на-Дону: Приазовский край, 1992. — 446 с.
- Кенанов Д. Поглед към богословието на «Книга Григория Цамблака» // Tradycje bizantyjskie. Romantyzm i inne eпоki / Red. E. Kasperski, O. Kryszowski. — Warszawa, 2014. — S. 296–298.
- Кенанов Д. Топиката в произведенията на Григорий Цамблак // Търновска книжовна школа. 3. Григорий Цамблак. Живот и творчество. — София, 1984. — С. 144–150.
- Кирло Х. Словарь символов. Москва: Центрполиграф, 2009. — 525 с.
- Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы. — Ленинград: Наука, 1979. — 360 с.
- Макарий (Булгаков). История русской церкви. — Москва: Изд-во Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1995. — Кн. 3. — 703 с.

- Минчев Г. Книжовен паметник и ритуален език // Старобългаристика. — 1985. — № 4. — С. 91–102.
- Словарь библейского богословия / Под. ред. Л.-Д. Ксавье и др. — Киев: Кайрос, 2003. — 1288 стб + IX с.
- Спасова М. Книгата Григорий Цамблак. — София: Университетско из-во «Св. Климент Охридски», 2019. — С. 175–187.
- Шевырев С. История русской словесности. — Санкт-Петербург: Тип-я Имп. Академии наук, 1887. — Ч. 3. — XVI + 223 с.
- Яцимирский А. И. Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности. — Санкт-Петербург: Тип-я Имп. Академии наук, 1904. — 501 с.
- Яцимирский А. И. Из истории славянской проповеди в Молдавии. Неизвестные произведения Григория Цамблака, подражания ему и переводы монаха Гавриила. (Памятники древней письменности и искусства). — Санкт-Петербург, 1906. — Т. 143. — CLXI + 125 с.

Анатоль Свидницький. Іван Доробало (оповідання). Лисичка (казка). Вступна стаття Богдана Цимбала, підготовка тексту Антона Котенка

Уперше публікуються два недруковані тексти Анатолія Свидницького, надіслані автором для публікації у журналі «Основа» (1861–1862).

Ключові слова: автограф, журнал «Основа», першопублікація.

Література:

- Герасименко В. Анатолій Свидницький. Літературний портрет. — Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1959. — 136 с.
- Дудко В. Из коментаря до листів Анатолія Свидницького // Сіверянський літопис. — 2007. — № 5. — С. 102–110.
- Дудко В. Том цінного джерельного видання // Критика. — 2017. — № 7/8. — С. 11–12.
- Дудко В. Українсько-російська двомовність журналу «Основа»: стратегія і практика // Вісник Київського славістичного університету. Серія: філологія. — Київ, 2007. — Вип. 34. — С. 16–26.
- Житецький Іг. Лист і вірші Свидницького про селянські екзекуції // Україна. — 1924. — Кн. 4. — С. 93–98.
- Казки та оповідання з Поділля в записах 1850–1860-х рр. — Вип. I–II / Упор. М. Левченко. — Київ, 1928. — С. 180–181.
- Свидницький А. Великдень у подолян // Основа. — 1861. — Октябрь. — С. 43–64.
- [Свидницький А.]. Из М[иргорода]. (Письмо к редактору) // Основа. — 1861. — Октябрь. — С. 145.
- Свидницький А. Роман. Оповідання. Нариси / Упор. та прим. Р. С. Міщука. — Київ: Наукова думка, 1985. — 574 с.
- Сиваченко М. Літературознавчі та фольклористичні розвідки. — Київ, 1974. — 464 с.
- Сиваченко М. Над текстами українських письменників. — Київ: Наукова думка, 1985. — 306 с.
- Сиваченко М. Сторінки історії української літератури і фольклористики. — Київ: Наукова думка, 1990. — 302 с.
- Шевченко в критиці. — Київ: Критика, 2013. — Т. I: Прижиттєва критика (1839–1861) / Заг. ред. Г. Грабович; упоряд. О. Боронь і М. Назаренко; комент. О. Бороня, С. Захаркіна, М. Назаренка, О. Федорука. — LX + 804 с.

Листи Петра Косача до Єлизавети Драгоманової. *Вступна стаття, підготовка тексту та коментарі Альбіни Шацької*

Публіковані вперше листи Петра Антоновича Косача до Єлизавети Іванівни Драгоманової охоплюють період 1874–1895 років доповнюють маловідомі образи обох кореспондентів.

Ключові слова: листування, родині взаємини, Леся Українка, Олена Пчілка.

Література:

- Волобуєва А., Сидоренко Н., Сидоренко О., Школьна О. Періодичні видання Києва (1835–1917 рр.): Показчик. — Київ: Темпора, 2011. — Т. III. — 792 с.
- Диба А. «Юнак один, Петро Антонович Косач, зробив Олі пропозицію про одруження...» // Ї зоря повік буде ясна. Матеріали наукової конференції до 135-річчя від дня народження Лесі Українки (м. Новоград-Волинський, 25 лютого 2006 року). — Новоград-Волинський, 2006. — С. 40–41.
- Житецький І. Київська громада за 60-тих років // Україна. — 1928. — Кн. 1. — С. 91–125.
- Косач М. (Михайло Обачний). Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум / Упор., біографія, коментар та примітки Лариси Мірошніченко. — Комора, 2017. — 592 с.
- Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. — Луцьк, 2006. — XVI + 928 с.: іл. 13 с.
- Леся Українка. Документи і матеріали. 1871–1970 / Відпов. ред. С. Д. Пількевич. — Київ: Наукова думка, 1971. — 487 с.
- Мірошніченко Л. Михайло Обачний (Косач): правда документів і домисли // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. — Київ, 2009. — Т. IV. — С. 102–117.
- Мороз М. Літопис життя та творчості Лесі Українки. — Київ: Наукова думка, 1992. — 632 с.
- Палієнко М. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX — початок XX ст. — Київ: «Темпора», 2005. — 384 с.
- Подружнє листування Косачів / Вступна стаття, підготовка тексту та примітки Альбіни Шацької // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. — Київ: К.І.С., 2019. — Т. XIII/XIV. — С. 260–472.
- Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових–Косачів їх устрій та культура. — Київ: Темпора, 2013. — 656 с.
- Спогади про Леся Українку / Автор проекту та відпов. ред. Тамара Скрипка. — Нью-Йорк; Київ: Темпора, 2016. — Т. I. — 368 с.
- Українка Л. Зібрання творів: У 12 т. — Київ: Наукова думка, 1975–1979.

Антон Котенко. Малоросійський/український театр в Російській імперії, 1881–1894

(Федір Кириленко. «Горобина ніч». Драма в 5 діях; В'ячеслав Потапенко. «Грішниця». Драма в 1 дії; Тимофій Баранцев. «Гамалія». Драма в 5 діях; Тимофій Баранцев. «Княжна Локсандра». Історична драма в 4 діях 6 картинах; Микола Садовський. «Никандр Безщасний». Драма в 4 діях. Підготовка текстів Софії Гончаренко, Артемія Дьяченка, Антона Котенка, Вікторії Шапаренко)

Публікація представляє п'ять досі неопублікованих п'єс Федора Кириленка, В'ячеслава Потапенка, Тимофія Баранцева та Миколи Садовського із фонду Драматичної цензури відділу рукописів Санкт-Петербурзької державної театральної бібліотеки. Окрім вве-

дення в науковий обіг досі невиданих текстів і розширення таким чином кола джерел, доступних дослідникам українського XIX століття, в публікації обговорені особливості малоросійського / українського репертуару, дозволеного і забороненого цензорами для публічного виконання в Російській імперії, представлені зразки дозволених і заборонених п'єс, а також уперше викладена повна історія забороненої і дозволеної п'єси Садовського «Никандр Беззасний».

Ключові слова: театр, цензура, Кириленко, Потапенко, Баранцев, Садовський.

Література:

- Антонович Д.* Триста років українського театру, 1619–1919. — Прага: Український громадський видавничий фонд, 1925. — 272 с.
- Винниченко В.* Антрепреньор Гаркун-Задунайський // *Винниченко, В.* Твори. — Київ: Книгоспілка, 1930. — Т. 1. — С. 161–208.
- Данилів В.* Українська переробка М. К. Садовського драми А. Ф. Пісемського «Горькая судьбина» та її цензурні наслідки // Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови. — Київ, 1928. — Т. 1. — С. 76–80.
- Дарнтон Р.* Цензоры за работой: как государство формирует литературу. — Москва: НЛО, 2017. — 384 с
- Дризен Н.* Драматическая цензура двух эпох, 1825–1881. — Санкт-Петербург: Чистый лист, 2017. — Ч. 1. — 365 с.; Санкт-Петербург: Чистый лист, 2019. — Ч. 2. — 509 с.
- Історія українського театру / Голов. ред. Г. Скрипник. — Київ: ІМФЕ, 2017. — Т. 1. — 668 с.; Київ: ІМФЕ, 2009. — Т. 2. — 876 с.
- Казакевич О.* Українська мова, нація та ідентичність у міжімперському просторі (друга половина XIX — початок XX століття). — Київ; Вінниця: Нілан, 2018. — С. 136–157.
- Казакевич О.* Цензура й український театр у Російській імперії (друга половина XIX ст.) // Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва. — 2017. — Вип. 2. — С. 49–64.
- Кальченко Т.* Киевский клуб русских националистов. — Киев, 2008. — 416 с.
- Корифеи украинской сцены. — Киев: [Вік], 1901. — 192 с.
- Королев Д.* Очерки из истории издания и распространения театральной книги в России XIX — начала XX веков. — Санкт-Петербург: Изд-во РНБ, 1999. — 328 с.
- Котенко А., Мартинюк О., Міллер А.* «Мы сами принадлежим к племени малорусскому»: до історії поняття «малорос» у Російській імперії // Український гуманітарний огляд. — Київ, 2012. — Вип. 16/17. — С. 55–115.
- Лобас П.* Баранцев Костянтин Прокопович // Шевченківська енциклопедія. — Київ, 2012. — Т. 1. — С. 328.
- Матеріали до історії українського театру / Відп. ред. Р. Пилипчук. — Київ, 2016. — 280 с.
- Миллер А.* Украинский вопрос в политике властей и русском общественном мнении: вторая половина XIX в. // Миллер, А. Украинский вопрос в Российской империи. — Киев: Laugus, 2013. — С. 11–282.
- Омельяничук И.* Черносотенное движение на территории Украины, 1904–1914. — Киев: НИУРО, 2000. — 167 с.
- Пресняков А.* Воспоминания Е. М. Феоктистова и их значение // *Феоктистов, Е.* За кулисами политики и литературы (1848–1896). Воспоминания. — Москва, 1991. — С. 5–12.
- Реєстр імен Українського біографічного словника / Відпов. ред. В. Попик. — Київ, 2008. — 162 с.
- Росовецький С.* Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. Том XIII/XIV // Критика. — 2020. — No 1/2. — С. 27.

- Рулін П. Завдання історії українського театру // Річник українського театального музею. — Київ, 1929. — Вип.1. — С. 9–40.
- Садовський М. Мої театральні згадки (1881–1917). — Київ: ДВУ, 1930. — 120 с.
- Сакаганський П. По шляху життя. — Київ: ДВУ, 1935. — 230 с.
- Старицька-Черняхівська Л. Двадцять п'ять років українського театру // Старицька-Черняхівська, Л. Вибрані твори. — Київ: Наукова думка, 2000. — С. 630–740.
- Суворин А. Хохлы и хохлушки. — Санкт-Петербург: Тип-я А. Суворина, 1907. — 113 с.
- Тарнавський М. Нечуваний Нечуй: реалізм в українській літературі. — Київ: Laugus, 2018. — 289 с.
- Українська драматургія першої половини XIX століття: маловідомі п'єси / Упор. В. Шубравський. — Київ: Держ. вид-во художньої літератури, 1958. — 424 с.
- Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914): збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Г. Боряк. — Київ: Інститут історії України, 2013. — 810 с.
- Федевич К. І., Федевич К. К. За Віру, Царя і Кобзаря: малоросійські монархісти і український національний рух (1905–1917 роки). — Київ: Критика, 2017. — 308 с.
- Феоктистов Е. За кулисами политики и литературы (1848–1896). Воспоминания. — Москва: Новости, 1991. — 464 с.
- Цензоры Российской империи: конец XVIII — начало XX века: биобиблиографический справочник / Пред. ред. коллегии В. Фирсов. — Санкт-Петербург: РНБ, 2013. — 480 с.
- Хлібцевич Є. Театральні трупи останніх десятиліть XIX століття // Історія українського театру / Голов. ред. Г. Скрипник. — Київ: ІМФЕ, 2017. — Т. 1. — С. 323–429.
- Fowler M. "A Theatrical Mecca": the Stages of Kyiv in 1907 // *Modernism in Kyiv: Jubilant Experimentation* / eds. V. Tkacz and I. Makaryk. — Toronto: Toronto University Press, 2010. — P. 26–51.
- Fowler M. *Beau Monde on Empire's Edge: State and Stage in Soviet Ukraine*. — Toronto: Toronto University Press, 2017. — 282 p.
- Gerasimov I. "Malorossians Have Come!" Ukrainian Musicale and the Making of the Russian Imperial City in the Middle Volga // *The City in Russian Culture* / eds. Pavel Lyssakov and Stephen Norris. — London: Routledge, 2018. — P. 65–87.
- Hillis F. *Children of Rus': Right-Bank Ukraine and the Invention of a Russian Nation*. — Ithaca, NY: Cornell University Press, 2013. — 348 p.
- Moretti F. *Distant Reading*. — London: Verso, 2013. — 244 p.
- Müller E. Introduction: Interdisciplinary Concepts and their Political Significance // *Contributions to the History of Concepts*. — 2011. — Vol. 6. — No 2. — P. 42–52.
- Remy J. *Against All Odds: Ukrainian Language in the Russian Empire* // *Harvard Ukrainian Studies*. — 2017–2018. — Vol. 35. — No 1/4. — P. 43–58.
- Remy J. *Despite the Valuev Circular: Books Permitted by the Censors in Violation of the Restrictions on Ukrainian Publishing, 1864–1904* // *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. — 2017. — Vol. 4. — No 2. — P. 113–129.
- Remy J. *The Valuev Circular and Censorship of Ukrainian Publications in the Russian Empire (1863–1876): Intention and Practice* // *Canadian Slavonic Papers*. — Vol. 49. — No 1/2. — P. 87–110.
- Sereda O. *Nationalizing or Entertaining? Public Discourses on Musical Theater in Russian-Ruled Kyiv in the 1870s and 1880s* // *Die Oper im Wandel der Gesellschaft: Kulturtransfers und Netzwerke des Musiktheaters im modernen Europa* / S. Müller und and. (Hg.). — München: Oldenbourg, 2010. — P. 31–56.

Юрій Меженко. П. К. Саксаганський: Хронологічна канва. Підготовка тексту Богдана Цимбала

Уперше публікується хронологія сценічних виступів Панаса Саксаганського підготовлена Юрієм Меженком орієнтовно у 1958 році (див.: Юрій Олексійович Меженко (1892–1969). Матеріали до бібліографії. — Київ, 1994. — С. 96. — № 377).

Ключові слова: бенефіс, водевіль, драма, комедія, періодика, п'єса, український театр.

Два спогади про Саву Голованівського (Семен Журахович, Євген Пономаренко). Вступне слово, підготовка тексту та коментарі Ярини Цимбал

Уперше публікуються два спогади про Саву Голованівського, написані ще після його смерті 1989 року. Письменник Семен Журахович розповідає про творчість Голованівського як поета й драматурга, про його громадянську позицію і життєву долю, зокрема в часи «боротьби з космополітизмом». Спогади актора Євгена Пономаренка присвячено зв'язкам Голованівського з театром, а також наведено вірш поета, адресований Наталі Ужвій.

Ключові слова: Сава Голованівський, поезія, драматургія, література, театр.

Література:

Голованівський С. Дальня луна. Драма на 3 д., 4 карт. — Київ: Держлітвидав УРСР, 1961. — 71 с.

Голованівський С. Істина дорожче: Драма. — Київ, 1962. — 66 с.

Голованівський С. Кіньми залізними: Поезії. — Зінов'євськ, 1927. — 22 с.

Голованівський С. Книга воїнів: Поезії. — Б. м.: Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943. — 80 с.

Голованівський С. Меморіал: Спогади. — Київ: Рад. письменник, 1988. — 343 с.

Голованівський С. Поетова доля. П'єса на 4 дії (В постановці Одеського державного українського драматичного театру Революції). — Одеса, 1939. — 31 с.

Голованівський С. Рапортую!: Поезії — Хаків: ДВОУ, ЛіМ, 1931. — 94 с.

Голованівський С. Смерть леді Грей: П'єса. — Харків, Одеса: Молодий більшовик, 1934. — 120 с.

Дзюба І. З криниці літ: У 3 т. — Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. — Т. 3: Літературні портрети. Дніпровський меридіан. Зі спогадів. — С. 857–859.

Корнійчук О. Сторінка щоденника. Драма на 2 д. — Київ: Дніпро, 1965. — 87 с.

Первомайський Л. Невідомі солдати: Трагедія. — Харків, Київ:, ЛіМ, 1931. — 111 с.

Соловей Е. Притча про поетів. — Київ: Дух і літера, 2014. — 280 с.